

محتوای علمی و پژوهشی نرم افزار مجموعه آثار امام خمینی - نسخه ۳

به ضمیمه آثار شهید آیت الله سید مصطفی خمینی و مجموعه تبیان

به کوشش: علی خانی
akhani@noornet.net

اشاره

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی که تولیدکننده محصولات نرم‌افزاری در حوزه علوم و معارف اسلامی است، بخش قابل توجهی از تولیداتش به شکل شخصیت‌محور عرضه می‌شود. برخی از بزرگان دینی و شخصیت‌های علمی، در عرصه‌های گوناگون صاحب‌نظر و متخصص هستند و لازم است که همه آثار آنها در موضوعات مختلف در یک نرم‌افزار جمع‌آوری شود تا علاقه‌مندان و محققان بتوانند در جنبه‌های متعدد شخصیتی و آرای علمی آنان، به شکل کامل، به مطالعه و تحقیق بپردازند و به دام یکسویه‌نگری و برداشت‌های اشتباه یا ناقص نیفتند و پژوهش‌های جامع را به سامان برسانند. بدیهی است که تولید محصولات شخصیت‌محور، فواید و برکات بسیاری دارد که بررسی آنها نوشتاری جدا می‌طلبد. یکی از این دست محصولات، «مجموعه آثار امام خمینی(ره)» است که به دلیل جایگاه و منزلت والای حضرت امام در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، از اهمیت فراوانی برخوردار است.

گفتنی است که نسخه جدید این نرم‌افزار، شامل ۱۷۰ عنوان کتاب در ۳۸۴ جلد و ۳۶ رساله می‌باشد و به طور کلی، مشتمل است بر:

۱. منابعی که اکثر آنها به قلم امام سامان یافته و برخی نیز تقریر مباحث علمی ایشان است که به همراه «موسوعة الإمام الخمينی (۵۰ جلد)» عرضه شده است؛ ۲. متن کامل آثار موضوعی انتشار یافته از سوی مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س) با عنوان «تبیین» که مشتمل بر موضوعات گوناگون است؛ ۳. آثار شهید آیت‌الله سید مصطفی خمینی.

در این مقاله، طی سه بخش به معرفی اجمالی نسخه سوم این نرم‌افزار ارزشمند پرداخته‌ایم که آیین رونمایی از آن، خردادماه سال جاری در حسینیه جماران تهران برگزار شد.

الف. مجموعه آثار امام خمینی(ره)

این برنامه، همچون بسیاری از محصولات نور، در قالب «کتابخانه استاندارد نور» تهیه و تولید شده است. «کتابخانه نور»، نرم‌افزاری است جامع و برخوردار از ابزارهای متنوع پژوهشی که محیطی مناسب و مطلوب را برای پژوهشگران فراهم نموده و سرعت و دقت رایانه را به خدمت کاربران درآورده است. این قالب نرم‌افزاری، به گونه‌ای سامان یافته که بتواند اطلاعات دریافتی را در سریع‌ترین وقت ممکن به شکلی منسجم در قالب چند کارتابل ارائه کند. تعداد این کارتاها، به نوع اطلاعات و هدفی بستگی دارد که تهیه‌کنندگان نرم‌افزار در نظر دارند.

همان‌طور که اشاره شد، با توجه به اهمیت آثار عالمان و اندیشمندان اسلامی، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی بر آن شده تا با جمع‌آوری و ارائه آثارشان به شکل دیجیتال، گامی در بزرگداشت شخصیت و پاسداشت جایگاه و منزلت آنان بردارد تا پژوهشگران بتوانند از چشمه فیاض دانش ایشان به بهترین شکل ممکن بهره‌مند شوند که از جمله آنها، نسخه سوم مجموعه آثار امام خمینی(ره) می‌باشد. امید است که نرم‌افزار حاضر بتواند به ترویج فرهنگ اصیل اسلامی کمک کند و رضایت حق تعالی را فراهم نماید.

حضرت امام خمینی(ره) در کنار برخورداری از جامعیت در علوم دینی، شخصیتی مبتکر و ژرف‌اندیش داشت؛ نادره‌ای که چشم روزگار کمتر به خود دیده است؛ چنان‌که بیانات و آثار مختلف ایشان در علوم مختلف، همچون: فقه، اصول، فلسفه، عرفان، اخلاق، تفسیر و سیاست، و نیز تربیت شاگردانی اندیشمند، گواه راستین این مدعاست. در اینجا به بررسی آثار امام خمینی که در این نرم‌افزار ارائه شده،

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی که تولیدکننده محصولات نرم‌افزاری در حوزه علوم و معارف اسلامی است، بخش قابل توجهی از تولیداتش به شکل شخصیت‌محور عرضه می‌شود. برخی از بزرگان دینی و شخصیت‌های علمی، در عرصه‌های گوناگون صاحب‌نظر و متخصص هستند و لازم است که همه آثار آنها در موضوعات مختلف در یک نرم‌افزار جمع‌آوری شود تا علاقه‌مندان و محققان بتوانند در جنبه‌های متعدد شخصیتی و آرای علمی آنان، به شکل کامل، به مطالعه و تحقیق بپردازند و به دام یکسویه‌نگری و برداشت‌های اشتباه یا ناقص نیفتند و پژوهش‌های جامع‌تری را به سامان برسانند

می‌پردازیم. این برنامه، مشتمل بر ۷۲ عنوان از کتاب‌های و رساله‌های حضرت امام در ۱۱۷ جلد است.

۱. آثار اخلاقی، عرفانی و تفسیری

- مصباح الهدایة إلى الخلافة و الولاية: یکی از آثار عرفانی حضرت امام است که در آن، مسائل دشوار و مباحث بلند نبوت و ولایت را در عباراتی نسبتاً کوتاه، ولی رسا، با مهارت عرضه نموده است.

- از دیگر آثار معرفتی امام، می‌توان به تعلیقات ایشان بر کتاب «شرح فصوص الحکم» قیصری و «مصباح الأنس» فناری اشاره نمود. این دو کتاب، از متون درسی عرفان نظری در سطوح عالی است که حضرت امام با تعلیقات خود، بخشی از مطالب این دو کتاب را تحلیل کرده و گاهی نیز نقد نموده است.

- شرح دعای سحر، کتابی است عرفانی که دعای معروف سحر، روایت‌شده از امام باقر(ع) را شرح کرده است. حضرت امام، آن را در سن ۲۷ سالگی به رشته تحریر درآورد و نخستین اثر قلمی آن بزرگ‌مرد است.

- اربعین یا شرح چهل حدیث: ایشان در این کتاب، ضمن شرح و بیان چهل حدیث از احادیث معصومان، به بیان اخلاق اسلامی با اسلوب و شیوه خاص خود پرداخته است.

- شرح حدیث جنود عقل و جهل: این کتاب نیز در واقع، بیانگر مسائل اخلاقی است؛ در ضمن شرح روایتی از حضرت امام صادق(ع) که در آن، لشکریان عقل و جهل را برشمرده است.

- التعلیقة على الفوائد الرضویة: این کتاب، نقد و تعلیق امام بر کتاب «الفوائد الرضویة»، نوشته قاضی سعید قمی است. قاضی در این کتاب، روایتی از امام رضا(ع) را که در جواب سؤال رأس الجالوت و در مورد حقیقت ایمان و کفر است، شرح نموده است.

- جهاد اکبر: تقریر بیانات امام در نجف اشرف است که در آستانه ماه مبارک رمضان و ایام دیگر، خطاب

به حوزه‌های علمیه ایراد نموده و به همّت یاران وی، تنظیم، چاپ و منتشر شده است.

– سرّ الصلاة و آداب الصلاة: در این دو کتاب، حقیقت و سرّ هر یک از اعمال و اوراد نماز بیان شده و طریقه وصول به این حقیقت، ارائه گردیده است.

– تقریرات فلسفه: این کتاب، تقریرات آخرین دوره «شرح منظومه» و مباحث نفس «اسفار» می‌باشد که توسط حضرت امام در حدود سال‌های ۱۳۲۳-۱۳۲۸ ش، تدریس شده است. این مجموعه، هرچند کامل نیست و تقریرکننده پاره‌ای از مباحث را یادداشت نکرده، ولی با توجه به اینکه از حضرت امام اثر مکتوبی در حکمت متعالیه در دسترس نیست و حاشیه ایشان بر «اسفار» نیز مفقود گردیده، این تقریرات، تنها یادگار از حدود دو دهه تدریس ایشان در حکمت متعالیه می‌باشد و از ارزش ویژه‌ای برخوردار است.

– تفسیر سوره حمد: مشتمل بر دروس تفسیری ایشان است که در سال ۱۳۵۸ بیان شده است. تفسیر امام بر «فاتحة الكتاب»، مشحون از نکات دقیق و لطیف عرفانی، و در نوع خود کم‌نظیر است.

۲. آثار فقهی و اصولی امام(ره)

آثار فقهی ایشان، عبارت است از:

کتاب البیع، در پنج جلد؛ المکاسب المحرمة، در دو جلد؛ کتاب الطهارة، در چهار جلد؛ الخلل فی الصلاة؛ تحریر الوسيلة؛ الرسائل العشرة؛ ولایت فقیه؛ حاشیه بر رساله ارث ملا هاشم خراسانی؛ تعلیقه بر وسیلة النجاة؛ رساله نجات العباد؛ مناسک حج؛ «التعلیقة علی العروة الوثقی؛ رساله عملیه.

آثار اصولی ایشان، عبارت‌اند از:

مناهج الوصول (در باره مباحث الفاظ)، در دو جلد؛ أنوار الهدایة فی التعلیقة علی الکفایة (در مورد بحث امارات)، در دو جلد؛ الاستصحاب؛ الاجتهاد والتقلید؛ التعادل والتراجیح؛ بدائع الدرر فی قاعدة نفی الضرر؛ لمحات الأصول که تقریرات درس اصول آیت‌الله بروجردی می‌باشد.

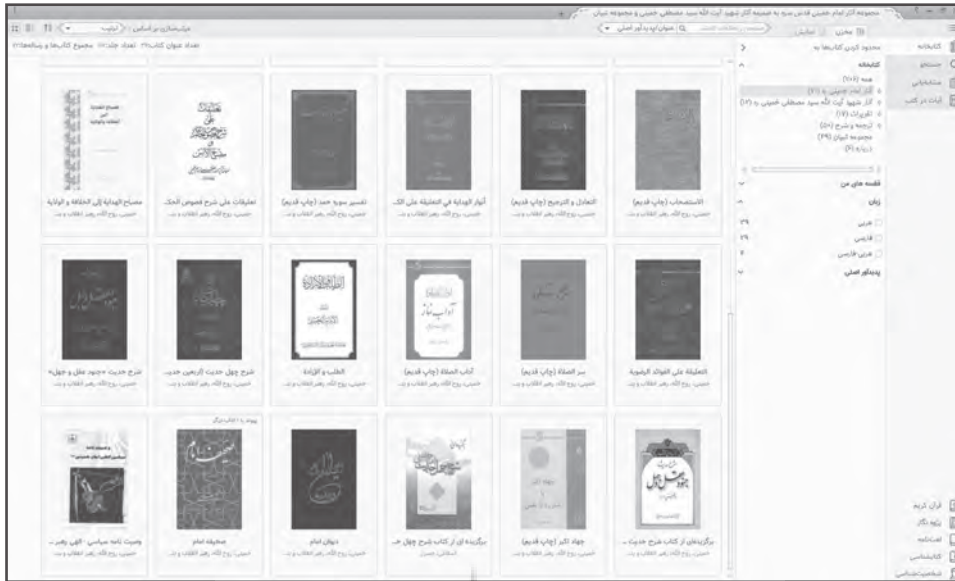
تقریرات درس فقه و اصول ایشان، عبارت است از:

الطهارة: مشتمل بر مباحث مربوط به آب‌ها، به قلم آیت‌الله شیخ محمد فاضل لنکرانی؛ تهذیب الأصول: به قلم آیت‌الله شیخ جعفر سبحانی؛ تنقیح الأصول: به قلم آیت‌الله شیخ حسین تقوی اشتهاردی؛ جواهر الأصول: به قلم آیت‌الله سید محمدحسن مرتضوی لنگرودی؛ معتمد الأصول: به قلم آیت‌الله شیخ محمد فاضل لنکرانی.

از آثار سیاسی و اجتماعی حضرت امام خمینی، می‌توان به وصیت‌نامه ایشان و نیز به مجموعه سخنرانی‌ها، نامه‌ها و احکامی که از سال ۱۳۱۲ش تا زمان رحلت از وی صادر شده، اشاره نمود. این نوع آثار، در مجموعه‌ای به نام «صحیفه امام» گرد آمده است.

۳. زندگی‌نامه (حدیث بیداری)

سرفصل‌ها و مهم‌ترین وقایع دوران زندگی امام خمینی، از تولد تا رحلت، با نگاهی تحلیلی و درعین‌حال اجمالی و اشاره‌ای، بررسی شده است. ترسیم ابعاد شخصیت امام خمینی و توضیح ادوار زندگانی بزرگی چون او، در یک مقاله و یک کتاب، دریای بی‌کران را در کوزه ریختن است؛ اما «آب دریا را اگر نتوان کشید/ هم به قدر تشنگی باید چشید»؛ به ویژه آنکه علاقه‌مندان امام در خارج کشور، بارها ارائه

خلاصه‌ای از وقایع زندگی و آثار و آرمان‌های آن حضرت را خواستار شده‌اند.

بر همین مبنا، در نوشته حاضر، از بیان جزئیات حادثه‌ها و درج سندها و نقل گفته‌ها، مگر در موارد ضروری، پرهیز شده است. در عین حال، کوشش گردیده تا مطلبی از رخداد‌های مهم دوران زندگی امام که به شکلی مرتبط با او و یا زمینه‌ساز حرکت و موضع آن حضرت در مسائل مهم بوده است، از قلم نیفتد.

۴. محتوای برنامه

نسخه سوم نرم‌افزار مجموعه آثار امام خمینی (ره) نسبت به نسخه قبلی، تغییرات چشمگیری داشته و از نظر محتوای علمی و تحقیقاتی نیز رشد قابل توجهی نموده است؛ چنان که قالب ارائه برنامه نیز از «کتابخانه دیجیتال» به «کتابخانه استاندارد نور» تغییر شکل داده است.

به طور کلی، محتوای علمی نسخه جدید را می‌توان این گونه برشمرد:

* افزایش محتوا به ۲۰۶ عنوان کتاب و رساله، شامل:

- ۷۲ عنوان کتاب از آثار امام، از قبیل: موسوعه امام خمینی (۵۰ جلد)، صحیفه امام، دیوان امام، شرح چهل حدیث، شرح حدیث جنود عقل و جهل، الطلب و الإرادة، آداب الصلوة، سر الصلوة، جهاد اکبر، تفسیر سوره حمد، مصباح الهدایة إلى الخلافة والولاية، التعليقات على الفوائد الرضویة، تعليقات علی شرح فصوص الحکم و مصباح الأنس، تحریر الوسيلة و...؛

- ۱۲ عنوان از آثار شهید سید مصطفی خمینی؛

- ۱۷ عنوان کتاب از تقریرات آثار امام، مانند: تقریرات فلسفه، کتاب الطهارة (فاضل لنکرانی)، البیع (خرم‌آبادی)، تهذیب الأصول (شیخ جعفر سبحانی)، لب الأثر فی الجبر والقدر (شیخ جعفر سبحانی) و...؛

- ۵۰ عنوان شرح و ترجمه آثار امام، همچون: اجتهاد و تقلید (ترجمه الاجتهاد والتقلید، مترجم: وهاب

دانش پژوه؛) التعليقة الإستدلالية على تحرير الوسيلة (١٠ جلد، على مشكيني اردبيلي)؛ تفصيل الشريعة في شرح تحرير الوسيلة (٢٨ جلد، محمد فاضل موحدى لنكراني)؛ كوثر فقه: شرح تحرير الوسيلة (٦ جلد، على محمدى)؛ شرح دعای سحر (مترجم؛ مؤسسه تنظيم و نشر آثار امام)؛ تجليات الهيبة: بررسی و تحليل تعليقات امام بر شرح فصوص الحکم (٢ جلد، ياسر جهاني پور)؛ مفتاح السعادة: التعليقة على الطلب والإرادة (محمد رضا غفوريان)؛ معراج عارفان: شرح سرّ الصلوة (على زماني قمشه‌ای).

- مجموعه ٤٩ جلدی تبيان؛

- ٦ عنوان کتاب مرتبط با زندگی، شخصیت و آثار حضرت امام).

* اضافه شدن آثار شهيد آيت الله سيد مصطفى خميني (ره) به برنامه جديد.

* ارائه مجموعه تبيان.

ب. آثار شهيد سيد مصطفى خميني (ره)

در این برنامه، ١٢ عنوان از آثار شهيد آيت الله سيد مصطفى خميني گنجانده شده است که عبارت‌اند از: مستند تحرير الوسيلة، کتاب الطهارة، الواجبات في الصلاة، الخلل في الصلاة، کتاب الصوم، کتاب الخيارات، کتاب البيع، تحرير العروة الوثقى، تحريرات في الأصول، ثلاث رسائل، تفسير القرآن الكريم، تعليقات على الحكمة المتعالية.

شهيد سيد مصطفى خميني (ره) بر اثر هوش خاص و استعداد ویژه خود و نیز تلاش‌های پيگیر و پشتکار بسيار و بهره‌مندی از اساتيد برجسته، به خصوص پدر بزرگوارشان حضرت امام، به مرتبه اجتهاد و تخصص در فقه، اصول، فلسفه و تفسير رسيد و شاگردانی تربيت نمود و کتاب‌هایی نیز تأليف کرد. او از جوانی، حوزه تدریس باشور و شادابی داشت و از همان روزگار، یافته‌های علمی و پژوهشی خود را به رشته تحرير درآورد و با عمر کوتاه خود، بيشتري آثار علمی را در دانش‌های گوناگون از خويشتن به يادگار گذارد.

در ترکیه دو جلد «مکاسب محرّمه»، «قاعده لاتعاد»، «رساله لاضرر»، «الواجبات في الصلاة» و «الفوائد والعوائد» را نگاشت. پس از هجرت به نجف اشرف، بی‌درنگ تلاش‌های علمی خود را آغاز

در این برنامه، ١٢ عنوان از آثار شهيد آيت الله سيد مصطفى خميني گنجانده شده است که عبارت‌اند از: مستند تحرير الوسيلة، کتاب الطهارة، الواجبات في الصلاة، الخلل في الصلاة، کتاب الصوم، کتاب الخيارات، کتاب البيع، تحرير العروة الوثقى، تحريرات في الأصول، ثلاث رسائل، تفسير القرآن الكريم، تعليقات على الحكمة المتعالية

نمود و تا آخرین لحظه‌های عمر، نگارش را سرلوحه کارهای خویش داشت. فهرست آثاری که از وی به جای مانده و نزدیکان ایشان از آن یاد کرده‌اند یا در آثار خود از آنها نام برده‌اند، به شرح زیر است:

تفسیر قرآن، ۴ جلد؛ تحریرات فی الأصول، ۳ جلد؛ کتاب اصول، اثر مختصر در مباحث اصول؛ القواعد الأصولية؛ قواعد الحکمیة، حاشیه و تعلیقه بر اسفار اربعه ملاصدرا؛ حاشیه بر هدایه ملاصدرا؛ حاشیه بر طبیعیات اسفار ملاصدرا؛ حاشیه بر مبدأ و معاد ملاصدرا؛ دوره فلسفه قدیم؛ حاشیه عروة الوثقی (اجتهاد و تقلید)؛ تحریر عروة الوثقی (تقلید و احتیاط)؛ تحریر عروة الوثقی (طهارت)؛ کتاب الطهارت (مستقل)؛ کتاب الصلوة؛ الواجبات فی الصلوة؛ حاشیه عروة الوثقی (خلل صلوات)؛ أحكام الخلل فی الصلوة (مستقل)؛ رساله قضای صلوات؛ حاشیه عروة الوثقی (کتاب صوم)؛ شرح و مستند تحریر الوسیله امام خمینی (کتاب صوم)؛ کتاب الصوم (مستقل)؛ مکاسب محرمه، ۲ جلد؛ شرح و مستند تحریر الوسیله (مکاسب محرمه)؛ کتاب البیع (مستقل)؛ شرح و مستند تحریر الوسیله (کتاب البیع)؛ شرح و مستند تحریر الوسیله (خيارات)؛ کتاب الخيارات (مستقل)؛ کتاب الإجارة؛ شرح و مستند تحریر الوسیله (کتاب النکاح)؛ دراسات فی ولاية الفقیه؛ القواعد الفقهیة (قاعده لاضرر و قاعده لاتعاد)؛ حاشیه بر وسیله النجاة سید ابوالحسن اصفهانی؛ نقد دروس أعلام النجف الأشرف (فقه و اصول)؛ رساله حدیث رفع؛ القواعد الرجالیة؛ حاشیه بر خاتمه مستدرک الوسائل میرزا حسین نوری؛ الفوائد و العوائد؛ شرح زندگانی ائمه(ع)؛ تطبیق هیئت جدید بر هیئت و نجوم اسلامی؛ قضیه آقای حکیم و دولت عراق (یادداشت‌های دست‌نویس در باره مسائل روز با تحلیل عمیق سیاسی).

از مجموعه آثار شهید سید مصطفی خمینی، چندین اثر به زیور چاپ آراسته شده که در ادامه، به اختصار آنها را معرفی می‌کنیم.

۱. تفسیر قرآن

استاد شهید روش‌های تفسیری موجود را بایسته و کافی نمی‌داند و بر این باور است که نگاه یک‌سویه به آیات قرآن، فهم و درک و برداشت را محدود می‌کند و انسان‌ها را از بسیاری حقایق و دقائق آیات الهی محروم می‌سازد. از این رو، طرحی نو در تفسیر درافکنند. با نگاه همه‌جانبه از زوایای گوناگون به سراغ آیات قرآن رفت و با وام گرفتن از معارف اهل‌بیت(ع) و دانش‌های قدیم و جدید، به تفسیر آیات قرآن پرداخت. اثر حاضر، نمره پژوهش‌ها و ژرفاندیشی‌های گسترده ده‌ساله استاد است که به‌عنوان

الگوی نوینی در سیر تفسیرنگاری فراروی علاقه‌مندان گذاشته است.

نویسنده با بهره‌گیری از تخصص‌های گوناگون و دانش‌های رایج در حوزه علمیه، همچون: رسم‌الخط، صرف، نحو، لغت، معانی و بیان، ادب و عروض، علم حروف، تجوید و قرائت، تاریخ و شأن نزول، اصول فقه، فقه، کلام، عرفان، اخلاق، حکمت و فلسفه و سبک‌ها و برداشت‌های علمای تفسیر، به بحث می‌پردازد و در این اثر ناتمام، ردپای ماندگاری در دانش تفسیر و قرآن‌پژوهی از خود باقی می‌گذارد.

۲. تحریرات فی الأصول (جلد ۳)

این اثر دائرةالمعارف‌گونه در دانش اصول فقه، در یازده مقصد سامان یافته است؛ شامل: مباحث مقدماتی علم اصول؛ تعریف وضع، حقیقت شرعی، صحیح و اعم؛ الفاظ مشترک و مشتق؛ اوامر؛ نواهی؛ مفاهیم؛ عام و خاص؛ مطلق و مقید؛ قطع و ظن؛ برائت؛ اشتغال؛ استصحاب.

۳. اجتهاد و تقلید

ایشان در باب اجتهاد و تقلید، دو اثر ارزشمند نگاشته که به‌گونه دست‌نوشته در دسترس است:

* الحاشیه علی العروة الوثقی، اجتهاد و تقلید: این حاشیه در ۲۴ صفحه، تمام باب اجتهاد و تقلید عروه را در بر دارد و از بهترین حاشیه‌هایی است که بر عروة الوثقی در این باب نگاشته شده. از این رو، کمتر مسئله‌ای در باب تقلید عروه می‌توان یافت که در این حاشیه به بحث و بررسی گذاشته نشده باشد.

استاد شهید در این حاشیه، به افزودن واژگانی چون «علی الأحوط» و یا «علی الأقوی» بسنده نکرده است؛ بلکه به ریشه‌یابی علمی فتواها پرداخته است. بنابراین، هم خوانندگان عادی را سودمند است و هم فقیهان و پژوهشگران می‌توانند از آن بهره علمی ببرند.

* تحریر العروة الوثقی (التقلید و الاحتیاط): در تحریر عروه، دیدگاه‌های فقهی و فتوای استاد شهید به سبک و سیاق «عروة الوثقی» سید محمدکاظم یزدی نگاشته شده است. این اثر در ۲۰ صفحه و دربردارنده ۷۴ مسئله و به‌گونه دست‌نوشته است.

از کمبودهایی که در باب روشنگری مسائل شرعی و بیان فتوا احساس می‌شود، به‌روز نبودن مسائل، حضور نداشتن فتوا در صحنه زندگی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی و روشن نبودن تکلیف گزاره‌های نوپیدا و طرح نشدن مسائل برابر با شرایط و نیازهای زمان است. استاد شهید، با تحریر عروه، خواسته گامی در جهت برطرف کردن این کاستی‌ها بردارد.

هدف وی از پدید آوردن این اثر، ویرایش متن عروه از عبارتهای غیرلازم، پرهیز از تکرارهای ملال‌آور، کاستن فرع‌ها و فرض‌هایی که زمان آن گذشته و امروز مورد نیاز نیست، افزودن مسائل نوپیدا، ارائه دسته‌بندی و نظم جدید به فروع برگرفته از مبانی و اصول، توجه به شرایط زمان در بیان مسائل و... است.

در این نوشته، نویسنده فتوای خود را به زبان عربی استوار و روان عرضه داشته و در مقایسه با نگارش‌های فتوایی دیگر، به‌ویژه عروة الوثقی، از برجستگی‌های بسیاری برخوردار است.

۴. تحریر العروة (کتاب الطهارة)

این اثر، نگارش نوینی است در «کتاب طهارت» به سبک و روش عروة الوثقی که پس از بحث تقلید و احتیاط از «فصل فی المیاه» آغاز می‌شود و به «فصل فی الأجسام الطاهرة» پایان می‌یابد. تحریر

در این نرم‌افزار، ۴۹ عنوان کتاب در ۵۱ جلد از آثار موضوعی تبیان قابل دسترسی است. تبیان، ارائه موضوعی آثار امام خمینی است که به همت مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام در مباحث و موضوعات مختلف، مانند: قرآن و حدیث، عقاید و معارف، اجتماعی و فرهنگی، اخلاق و عرفان، حقوق و سیاست، اقتصاد و تاریخ منتشر شده است که برای علاقه‌مندان و پژوهشگران اندیشه‌های امام، بسیار مفید و کاربردی است

العروة، دربردارنده همه مسائلی که در عروة الوثقی سید کاظم یزدی طرح شده، نیست؛ بلکه مسائل مهم را ایشان با روشی که داشته، به بحث گذارده است.

۵. کتاب الطهارة

اثر مورد بحث، نخستین نگارش مستقل فقهی استاد در فقه استدلالی و سرسلسله آثار فقهی گسترده و درازدامن در باب‌های گوناگون تحت عنوان: «کتاب کبیر» است. گرچه نویسنده به این اثر که برخی از حلقه‌های آن موجود است و برخی ناپدید و یا به‌دور از دسترس، عنوان ویژه‌ای نداده، ولی در دیگر نوشته‌های خود، از «کتاب کبیر» بارها نام می‌برد. از این مطلب استفاده می‌شود که مقصود استاد، همین سلسله کتاب‌های فقهی استدلالی گسترده در باب‌های گوناگون فقه است.

۶. خلل نماز

بحث خلل نماز، از بحث‌های دشوار و مورد نیاز است و روایات بسیاری در باره آن رسیده و چند قاعده فقهی در آن کاربرد دارد. ویژگی این بحث، سبب شده موضوع در میان فقها مطرح باشد و کتاب‌ها و رساله‌های مستقل فتوایی و علمی در مورد آن نگاشته شود. استاد شهید نیز به دلیل اهمیت و جایگاه بحث در این باب، دو نگارش از خود به جای گذاشته است:

۱. الحاشیة علی العروة الوثقی: در این دست‌نوشته، فصل پنجاه از «کتاب الصلوة» عروة الوثقی (الخلل الواقع فی الصلوة) که سید یزدی در ۱۹ مسئله، آن را به پایان برده، استاد بر ۶ مسئله آغاز آن حاشیه دارد.
۲. أحكام الخلل فی الصلاة: این اثر ارزنده فقهی، به شیوه فقه استدلالی و به‌گونه مستقل در باب خلل نماز نگارش یافته و بخش عمده مباحث خلل نماز را در بر دارد. این نوشته، در ۱۸۲ صفحه سامان یافته و اکنون نسخه اصلی آن، در کتابخانه عمومی آیت‌الله نجفی مرعشی در قم موجود است.

۷. صوم

در خصوص مسائل روزه، استاد شهید نگارش‌های گوناگونی عرضه کرده که عبارت است از:

۱. الحاشیة علی العروة الوثقی (کتاب الصوم): دست‌نوشته در ۲۹ صفحه و از آغاز کتاب صوم تا فصل دوم (مسئله ۴۸) را در بر دارد؛ ۲. شرح و مستند تحریر الوسیلة: تحریر الوسیلة حضرت امام، از نگاشته‌های استوار همه‌سویه‌نگر و جنگ فقهی است که هم مقلدان را به کار می‌آید و هم محققان را. از این رو، اهل فضل به آن توجه ویژه دارند و شهید آقا مصطفی هم این اثر پرکاربرد را در کانون توجه قرار داده و کتاب صوم آن را شرح و مستند نموده است. این کتاب، از آغاز کتاب صوم تحریر الوسیلة (بحث نیت) تا مسئله ۳ باب «فی ما یجب الإمساک عنه» را در بر دارد؛ ۳. کتاب الصوم: این نوشته فقهی، مستقل است و مباحث آن در ماه رمضان برای گروهی از فاضلان حوزه علمیه نجف ارائه شده و به مدت پنج سال سامان‌دهی و نگارش آن، به‌درازا کشیده است. این اثر، مشتمل بر: مقدمه‌ای در تعریف حقیقت صوم، نیت و فرع‌های آن، به همراه مفطرات روزه می‌باشد.

۸. شرح و مستند تحریر الوسیلة

* کتاب نکاح: این اثر، از مسئله ۱۱ تا بخشی از مسئله ۲۳ ادامه دارد و در مجموع، استاد بر ۱۲ مسئله تحریر حاشیه زده است و در ۴۰ صفحه به‌گونه دست‌نوشته سامان یافته است.

* مکاسب و متاجر: این منبع که شرح و مستندسازی تحریر الوسیلة، بخش مکاسب محرمة است، شامل ۲۶ مسئله از مکاسب محرمة تحریر الوسیلة است و نسخه اصلی آن، در ۱۲۰ صفحه به‌گونه دست‌نوشته در کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی موجود است.

۹. کتاب البیع

از سلسله نگارش‌های گسترده و مستقل استاد شهید در فقه استدلالی، «کتاب البیع» است. این اثر، گویی هم‌زمان با تدریس «بیع» توسط امام خمینی در نجف اشرف سامان یافته است. کتاب حاضر، در ۵۱۷ صفحه به‌گونه دست‌نوشته، تمامی مباحث بیع را در بردارد و اکنون نسخه اصلی آن، در کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی در قم موجود است.

۱۰. خيارات

خيارات، از موضوعات بحث‌انگیز در حوزه مباحث فقهی است. استاد شهید نیز در این باب، دو اثر ارزشمند به‌گونه شرح و مستند و بحث استدلالی مستقل نگاشته است:

* شرح مستند تحریر الوسیلة (کتاب خيارات): این اثر که مستندسازی و شرح تحریر الوسیلة، کتاب خيارات امام خمینی است، در ۱۲۹ صفحه سامان یافته و از آغاز تا مسئله دوم (القول فی أحكام الخيار) را در بر دارد.

* کتاب الخيارات: این اثر، دست‌نوشته آخرین بخش از کتاب فقهی گسترده اوست که در فقه استدلالی به‌گونه مستقل به دنبال «کتاب البیع» با ۲۳ صفحه افتادگی، نگاشته شده است. احتمال می‌رود بخش افتاده، خيار غبن و خيار عیب باشد.

۱۱. الإسلام و الحكومة

این اثر در باب «ولایت فقیه» به شیوه فقه استدلالی و مستقل نگاشته شده است. از بخش‌های پایانی نوشته برمی‌آید که استاد شهید در واپسین روزهای ذی‌حجة الحرام سال ۱۳۹۸ق، پس از

برای استفاده بهتر و کامل تر محققان اندیشه‌های امام و پژوهشگران عرصه انقلاب اسلامی، باید محتوا و قابلیت‌های دیگر نیز به برنامه افزوده شود که از آن جمله می‌توان به تعبیه امکان «دامنه موضوعی» در بخش‌های مختلف برنامه اشاره کرد؛ برای مثال، در بخش مجموعه تبیان، کاربر برای آنکه بفهمد در موضوع مورد نظرش چه کتاب یا کتاب‌های موضوعی وجود دارد، باید زمان بسیاری را صرف بررسی عناوین کتب نماید؛ ضمن اینکه قابلیت جست‌وجوی لفظی در عناوین کتب در این قسمت، کافی نیست و کاستی‌های خود را دارد

درس «ولایت فقیه» امام خمینی در تاریخ ۱۳ ذی‌قعدة ۱۳۸۹ق تا ۲ ذی‌الحجة الحرام ۱۳۸۹ق، به نگارش این اثر دقیق و ارزشمند پرداخته است.

ولایت فقیه، از بحث‌های فقهی بسیار مهمی است که فقیهان در باب‌های گوناگون فقه، به‌ویژه در «کتاب البیع» به‌مناسب «شرایط متعاقدين»، آن را عنوان می‌کنند؛ اما امام خمینی بحث ولایت فقیه را در شرایط بسیار حساس تاریخی در ۱۳ جلسه به‌گونه‌ای بسیار روان، ولی عمیق، در حوزه نجف تدریس نمود.

استاد شهید از آنجاکه به شرایط سیاسی آن روز آشنایی ژرف داشته و کاربرد ژرف و سترگ «ولایت فقیه» را به‌گونه همه‌جانبه و عمیق درک کرده بوده، نخستین کسی بود که به ندای امام و مقتدای خویش پاسخ داد و بحث ولایت فقیه را به سبک و روش ویژه مطرح کرده است.

۱۲. دروس الأعلام و نقدها

استاد شهید در مهاجرت به حوزه علمیه نجف اشرف، در درس شماری از بزرگان و فقیهان و اصولیان شرکت می‌جوید و از مطالب اصلی درس‌ها یادداشت‌برداری می‌کند و هریک را به‌گونه عالمانه و با نگاه دقیق و موشکافانه، به‌بوته نقد می‌گذارد و در ضمن، رأی اصولی و فقهی خود را با استدلال استوار عرضه می‌دارد. بزرگانی که استاد در حوزه‌های درسی آنها شرکت جسته، به‌ترتیبی که در این جزوه آمده، عبارت‌ند از:

۱. آیت‌الله سید محمود شاهرودی که در درس اصول ایشان شرکت جسته و بحث «جریان اصول در اطراف علم اجمالی» را به رشته تحریر درآورده و به آن نقد زده است.

۲. آیت‌الله آقا سید روح‌الله خمینی که در درس بیع، بیع معاطات حضرت ایشان شرکت جسته و آنچه از این درس نگارش یافته یازده درس است که آخرین آن «ادله لزوم معاطات» را در بر دارد.

۳. آیت‌الله سید ابوالقاسم خویی که در درس اصول ایشان بحث اجتماع امر و نهی، شرکت جسته و آنچه

از درس به نگارش درآمده، تقسیم نواهی به ارشادی و مولوی در شش درس است و این بخش، در موضوع جعل صحت و فساد پایان یافته است.

۴. آیت‌الله محمدباقر زنجانی که در درس فقه و اصول ایشان شرکت جسته است.

۵. آیت‌الله سید محسن حکیم که در درس فقه ایشان شرکت جسته است و پنج درس از بحث «لزوم شرکت» ایشان، نگارش و نقد و بررسی شده است.

۱۳. الفوائد و العوائد

این اثر، از یادداشت‌های پراکنده استاد در دانش‌های گوناگون همچون: فقه، اصول، کلام و عرفان فراهم آمده است. نویسنده با روش فنی و در قالب اصطلاحات پیچیده علمی، پاره‌ای از دیدگاه‌هایی را که در دانش‌های یادشده مطرح شده، به بوته نقد و بررسی گذارده است.

ج. مجموعه تبیان

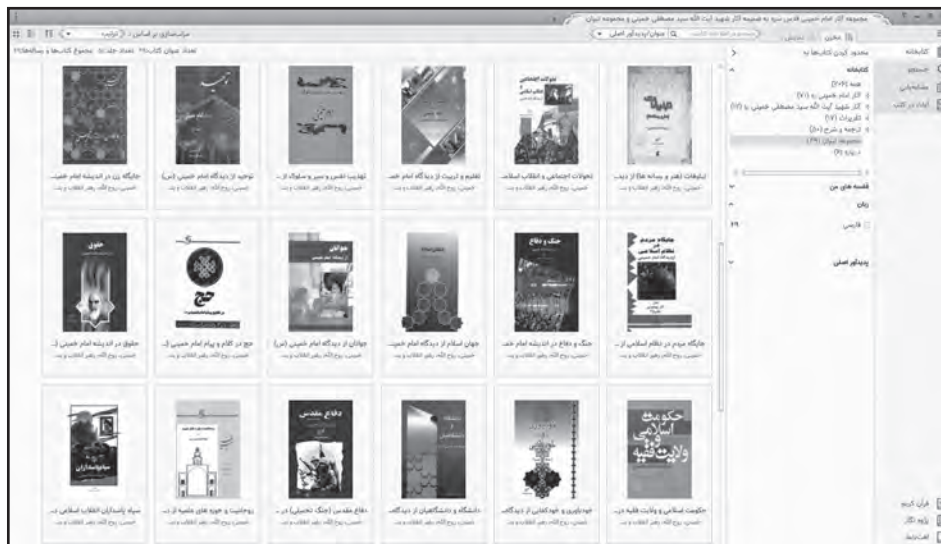
در این نرم‌افزار، ۴۹ عنوان کتاب در ۵۱ جلد از آثار موضوعی تبیان قابل دسترسی است. تبیان، ارائه موضوعی آثار امام خمینی است که به همت مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام در مباحث و موضوعات مختلف، مانند: قرآن و حدیث، عقاید و معارف، اجتماعی و فرهنگی، اخلاق و عرفان، حقوق و سیاست، اقتصاد و تاریخ منتشر شده است که برای علاقه‌مندان و پژوهشگران اندیشه‌های امام، بسیار مفید و کاربردی است.

برخی از کتاب‌های این مجموعه ارزشمند، عبارت‌اند از:

اسلام ناب در کلام و پیام امام خمینی، امامت و انسان کامل از دیدگاه امام خمینی، انسان‌شناسی در اندیشه امام خمینی، آیین انقلاب اسلامی، تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی، جایگاه زن در اندیشه امام خمینی، جهان اسلام از دیدگاه امام خمینی، توحید از دیدگاه امام خمینی، حکومت اسلامی و ولایت فقیه، روحانیت و حوزه‌های علمیه، سیمای معصومین (ع) در اندیشه امام خمینی، قرآن کتاب هدایت، قضا و قضاوت، فلسطین از دیدگاه امام خمینی، قیام عاشورا در کلام و پیام امام، معاد از دیدگاه امام خمینی، نبوت از دیدگاه امام خمینی، وحدت از دیدگاه امام خمینی و ...

سایر امکانات برنامه

کاربر می‌تواند از طریق قابلیت‌های کارآمد بخش «جستجو»، به کاوش ساده و تفصیلی در متون برنامه مبادرت ورزد. همچنین، می‌توان به وسیله قسمت «مشابه‌یابی»، به مشابه‌یابی متن انتخابی اقدام کرد و متون مشابه متن موردنظر خود را مشاهده نمود. «آیات در کتب»، از دیگر امکانات کاربردی برنامه است. در این بخش، ارتباط بین آیات و متن کتب فراهم آمده است؛ به عبارت دیگر، اگر بین آیات قرآن کریم و متن کتاب‌های موجود در برنامه ارتباطی موجود باشد، در این قسمت نمایش داده می‌شود. با انتخاب آیه موردنظر خود، می‌توانید نتایج را به همراه نشانی، ترجمه یا تفسیر آن مشاهده نمایید؛ ضمن اینکه می‌توان در این قسمت، محدوده پاسخ جست‌وجو را با توجه به عناوینی همچون: مجموعه‌ها، کتاب، قرن و زبان نیز تنظیم نمود.

از دیگر امکانات عمومی برنامه می‌توان به این موارد اشاره کرد:

۱. قرآن کریم: در این بخش، متن کامل قرآن کریم با سه ترجمه فارسی: مکارم شیرازی، انصاریان و قمشه‌ای، به همراه امکان جست‌وجو در متن آیات، فراهم آمده است.
۲. پژوه‌نگار: ابزاری کاربردی - پژوهشی جهت ایجاد حاشیه (یادداشت)، نمایه و...، ساماندهی و بایگانی آنها در قالب یک پرونده پژوهشی می‌باشد. این برنامه به کاربران نرم‌افزارهای نور امکان می‌دهد که در هر قسمت از متن کتاب، حاشیه ایجاد کنند. همچنین، امکان رنگی کردن، نوشتن عنوان و انتساب چند نمایه برای متن موردنظر نیز وجود دارد.
۳. لغت‌نامه: یکی از قابلیت‌های برنامه، استفاده ابزار لغت‌نامه است. در لغت‌نامه، معانی متفاوت لغات موردنظر خود را به روش‌های مختلف مشاهده می‌کنید و یا می‌توانید واژه‌ای را از متن کتاب به این قسمت منتقل کرده، معانی آن را بیابید.
۴. کتاب‌شناسی: این قسمت، دربردارنده اطلاعات کامل کتاب‌ها و زندگی‌نامه نویسندگان آنهاست.
۵. شخصیت‌شناسی: با توجه به اهمیت آثار علما و بزرگان، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، برنامه‌های شخصیت‌محور را تحت کتابخانه نور تولید کرده و در آنها به ارائه آثار ارزشمند عالمان فرهیخته، فاضلان و دانشمندان علوم اسلامی پرداخته است. این بخش، شامل معرفی کامل مؤلف کتب برنامه (زندگی‌نامه، اساتید، شاگردان، آثار و احوال وی) می‌باشد.
۶. امکانات عمومی برنامه: عبارت‌اند از: ارسال نظر، به‌روزرسانی، راهنما، درباره برنامه، درباره نسخه، مدیریت دانلود، ورود به حساب کاربری، تنظیمات (زبان، سبک نمایش، استناددهی) و خروج.

سخن پایانی: چند پیشنهاد

۱. نسخه جدید مجموعه آثار حضرت امام، از ویژگی‌های منحصربه‌فرد و خوبی برخوردار است که در این نوشتار، به مهم‌ترین آنها اشاره نمودیم؛ اما به نظر می‌رسد که برای استفاده بهتر و کامل‌تر محققان اندیشه‌های امام و پژوهشگران عرصه انقلاب اسلامی، باید محتوا و قابلیت‌های دیگر نیز به برنامه

بایسته است که مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، اقدام به تولید محصول جدید دیگری نماید که بر ارائه: تصاویر، سخنرانی‌های صوتی و تصویری حضرت امام متمرکز باشد؛ به طوری که کاربر بتواند در آنها به جست‌وجوی صوتی و تصویری نیز بپردازد و مطالب مورد نیاز خویش را به آسانی بیابد؛ مشابه کاری که در نرم‌افزار مقتل الحسین (ع) شده است

افزوده شود که از آن جمله می‌توان به تعبیه امکان «دامنه موضوعی» در بخش‌های مختلف برنامه اشاره کرد؛ برای مثال، در بخش مجموعه تبیان، کاربر برای آنکه بفهمد در موضوع مورد نظرش چه کتاب یا کتاب‌های موضوعی وجود دارد، باید زمان بسیاری را صرف بررسی عناوین کتب نماید؛ ضمن اینکه قابلیت جست‌وجوی لفظی در عناوین کتب در این قسمت هم، کافی نیست و کاستی‌های خود را دارد. بنابراین، مناسب است کتب عرضه‌شده در این بخش، از قابلیت «دامنه موضوعی» هم برخوردار باشند تا کاربر سریع‌تر و راحت‌تر از منابع موضوعی موجود در برنامه اطلاع یابد. گفتنی است که به دلیل تنوع علمی و جامع‌الاطراف بودن آثار حضرت امام، گنجاندن این قابلیت، در بخش آثار ایشان نیز بایسته و ضروری است.

۲. ارائه بخشی تحت عنوان «کتب و مقالات مرتبط»، بسیار کارآمد و مفید است. کاربر از این طریق می‌تواند مثلاً به مقاله‌ها و کتاب‌های متعدد و ارزنده‌ای که در دو وبگاه «مجلات تخصصی نور: noormags.ir» و «کتابخانه دیجیتال نور: noorlib.ir» وجود دارد و با زندگانی، آثار و اندیشه‌های حضرت امام ارتباط دارند، دسترسی داشته باشد. بدیهی است که این قابلیت، کمک شایانی به توسعه امر تحقیق در عرصه اندیشه‌های امام و انقلاب اسلامی می‌نماید.

۳. افزودن بخش «نگارخانه» و ارائه گلچینی از: تصاویر، سخنرانی‌ها و فیلم‌های مربوط به امام، به جذابیت و کارآمدی برنامه می‌افزاید.

۴. بایسته است که مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، اقدام به تولید محصول جدید دیگری نماید که بر ارائه: تصاویر، سخنرانی‌های صوتی و تصویری حضرت امام متمرکز باشد؛ به طوری که کاربر بتواند در آنها به جست‌وجوی صوتی و تصویری نیز بپردازد و مطالب مورد نیاز خویش را به آسانی بیابد؛ مشابه کاری که در نرم‌افزار مقتل الحسین (ع) شده است. بدیهی است که تولید این برنامه، فواید و علاقه‌مندان بسیاری دارد. ■